

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

У статті досліджуються питання визначення «екологічної безпеки» як правової категорії. Встановлюються її юридична природа та її зв'язок із міжнародною безпекою. Зокрема, екологічна безпека як правова категорія розглядається з двох точок зору, як певний стан захищеності особи від загроз, викликаних антропогенним впливом на природні об'єкти, та як система правових інструментів, за допомогою яких регламентується режим використання природних ресурсів, встановлюється комплекс заходів, спрямованих на їх охорону, а також попередження і протидію загрозам, які мають згубний вплив на навколишнє природне середовище. Через аналіз міжнародно-правових актів визначаються сучасні підходи міжнародної спільноти до забезпечення екологічної безпеки.

Ключові слова: екологічна безпека, міжнародна безпека, міжнародне співробітництва з питань охорони навколишнього середовища, міжнародні договори у сфері екології.

Постановка проблеми. На сучасному етапі особливої актуальності та гостроти набуває питання забезпечення екологічної безпеки. Вплив людини на навколишнє середовище поставив під загрозу можливість реалізації основних прав людини, включаючи навіть право на життя та здоров'я. Враховуючи постійне посилення такого впливу, проблема забезпечення екологічної безпеки вийшла за рамки державних кордонів і набула планетарного характеру.

Якщо раніше питання забезпечення екологічної безпеки країн було виключно їх внутрішньою справою, то з часом державні кордони з екологічної точки зору поступово втратили своє значення, стали прозорими. Діяльність однієї держави може спричинити транскордонний вплив на екологічну ситуацію в інших країнах, зокрема мати згубну дію на флору, фауну, повітря, воду, ґрунт, клімат чи інші матеріальні об'єкти.

Спустошуються родючі землі, вимирають сотні видів флори і фауни, величезні території стають небезпечними для людини в силу їх забруднення відходами та небезпечними речовинами. Людство прямує до катастрофи всесвітнього масштабу [1, с. 456]. Україна, на жаль, є серед тих країн, для яких життєво важливим було і залишається питання посилення заходів із забезпечення екологічної безпеки, що є невід'ємною складовою національної безпеки. Так, відповідно до Індексу екологічної ефективності (Environmental Performance Index) Україна займає 60 місце серед країн світу за показниками стану навколишнього середовища. Серед категорій, які викликають найбільше занепокоєння є якість атмосферного

повітря, умови для збереження біорізноманіття, стан екосистемних послуг, санітарія та управління відходами.

Важливість забезпечення екологічної безпеки підтверджує прийнята 21.10.2021 р. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року [1], яка визначає основні напрямки діяльності держави у цьому напрямку.

Тому надзвичайно важливим з теоретичної та практичної точки зору є чітке визначення «екологічної безпеки» як правової категорії, встановлення її юридичної природи, критеріїв визначення її рівня та загроз для неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних або окремих практичних аспектів правової природи екологічної безпеки займалися вітчизняні та іноземні вчені, серед яких варто відзначити роботи: А. П. Гетьмана, В. І. Андрейцева, Г. В. Анісімової, Г. І. Балюк, С. А. Боголюбова, М. М. Бринчука, І. І. Каракаша, Т. Г. Ковальчук, В. В. Костицького, М. В. Краснової, Н. Р. Малишевої, В. В. Носіка, В. В. Петрова, О. О. Погрібного, В. К. Попова, Г. П. Серова, Н. І. Титової, М. О. Фролова, Ю. С. Шемшученка, О. М. Шуміла та інших. Однак, на сьогодні відсутнє комплексне єдине розуміння правової природи та основних ознак екологічної безпеки як юридичної категорії.

Метою роботи є визначення сутності та особливостей екологічної безпеки як правової категорії з точки зору міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на наявність певного теоретичного обґрунтування від-

носин екологічної безпеки, вони в силу динамічних змін, спричинених розвитком науково-технічних знань та нових технологій, потребують постійного дослідження [2, с. 75].

Термін «екологія» (від сполучення грецьких слів: «ойкос» – простір для проживання, помешкання, та «логос» – наука) запровадив у науковий обіг у 1866 р. відомий німецький біолог Е. Геккель. Цим поняттям він визначив науку про взаємні зв'язки живих організмів з довкіллям. У той час ще не йшлося про екологічну безпеку, оскільки стан земного довкілля ще не був загрозливим [3, с. 54]. Однак поняття «екологія», а за ним – «екологічна безпека» почали вживатися лише наприкінці 80-х років ХХ століття в результаті усвідомлення згубного впливу людини на стан навколишнього природного середовища.

Існують різні підходи до розуміння сутності поняття «екологічна безпека». При цьому слід врахувати, що його основою є таке міжгалузеве поняття, як «безпека». У свою чергу безпеку слід розглядати як відсутність загрози для об'єкта з боку внутрішніх та зовнішніх чинників [4, с. 207]. Варто зазначити, що поняття безпеки в останні роки отримує більш розширене тлумачення. Так, раніше, під час досліджень питань безпеки предметом вивчення було відносно вузьке коло проблем, які стосувалися держави, зокрема, досягнення військово-силового балансу між різними державами та блоками, а також здатність держав захистити свій суверенітет. Однак поступово невійськові джерела нестабільності в економічній, соціальній, гуманітарній та особливо в екологічній сферах стали розглядатися як загроза миру і безпеці. Якщо раніше такі питання відігравали досить обмежену роль у міжнародному дискурсі, то зараз вони займають одне із центральних місць [5, с. 137–138].

Розглядаючи екологічну безпеку в якості правової категорії, можна виділити два підходи до її розуміння. Відповідно до першого підходу екологічну безпеку розглядають як певний стан захищеності особи від загроз, викликаних антропогенним впливом на природні об'єкти.

О. С. Заржицький визначає екологічну безпеку як комплексний стан певних властивостей довкілля, які створені цілеспрямованою діяльністю людей, з урахуванням обґрунтованих допустимих навантажень антропогенних чинників на навколишнє середовище і негативних змін, що відбулися в ньому, і забезпечують збереженість життєдіяльності людини [6, с. 32]. Екологічна безпека також розглядається як стан, за якого всі складові природного оточення, за рахунок балансування взаємовпливів природних, технічних і соціальних систем, формування природокультурного середовища, є оптимальними для нормального функціонування і розвитку людської цивілізації [7, с. 7].

На думку В. І. Андрейцева екологічна безпека як юридична категорія – це складова національної і транснаціональної безпеки, тобто такий стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм правових зв'язків, за яких системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, забезпечується регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності і запобігання погіршенню стану довкілля та інших наслідків, небезпечних для життя і здоров'я особи, суспільства і держави, яка потребує чіткої конституціоналізації в чинному законодавстві [8, с. 38].

Відповідно до другого підходу, екологічну безпеку слід розуміти як систему правових інструментів, за допомогою яких регламентується режим використання природних ресурсів, встановлюється комплекс заходів, спрямованих на їх охорону, а також попередження і протидію загрозам, які мають згубний вплив на навколишнє природне середовище.

М. І. Малишко, досліджуючи проблему екологічної безпеки, розглядає її як систему заходів, спрямованих на захист життєво необхідних інтересів людини від несприятливого впливу навколишнього природного середовища, слушно вказуючи при цьому, що екологічна безпека є центральним питанням екології людини, оскільки безпосереднім об'єктом охорони є людина, її економічні інтереси, екофонд [9, с. 331–335].

Також в науці існує погляд щодо необхідності поєднання категорій «екологічна безпека» та «економічна безпека». Деякі науковці пропонують поєднати їх у понятті «еколого-економічна безпека», трактуючи його як такий стан системи, який характеризується збалансуванням між цілями розвитку соціально-економічної системи та негативними наслідками від її дії на довкілля [11, с. 137]. Інструментом забезпечення їх об'єднання є природоохоронна діяльність, що має забезпечити досягнення поставлених економічних завдань із мінімізацією шкоди, завданої навколишньому природному середовищу [11, с. 131].

Як бачимо, на сьогодні не існує єдиного підходу до розуміння сутності поняття «екологічна безпека».

В останні десятиліття підвищились масштабність екологічних загроз і через це питання екологічної безпеки набули нової якості і самостійного характеру. Досить згадати про прогресуюче знищення лісів, зникнення сільськогосподарських угідь та зменшення їхньої родючості, забруднення ґрунтів, вод, річок, озер та просторів Світового океану токсичними відходами, руйнування озонового шару, парниковий ефект та танення арктичних і антарктичних льодів тощо. Взаємопов'язаність всіх елементів природи Землі як єдиного організму зумовлює сис-

темність і взаємопов'язаність дії екологічних загроз. Сучасні екологічні загрози, якщо їх завчасно і ефективно не усунути, з плином часу почнуть діяти кумулятивно, підсилюючи одна одну, і спричинять швидке тотальне руйнування природного середовища [3, с. 61]. Тому збереження та відтворення середовища існування людини перетворилося у завдання першочергової необхідності [12].

Глобальний масштаб викликів екологічній безпеці зумовив ключову роль в їх розв'язанні ряду міжнародних організацій, особливо роль серед яких відіграє перш за все Організація Об'єднаних Націй. Так, в серпні 2019 р. на саміті «Великої сімки» у французькому місті Біарріц Генеральний Секретар ООН оголосив про надзвичайну кліматичну ситуацію. Як зазначив у своїй доповіді Антоніу Гутерреш, за даними Всесвітньої метеорологічної організації, рівень вуглекислого газу в атмосфері є вищим, аніж коли-небудь раніше. При цьому, як відмітив Генеральний Секретар ООН, ситуація в 2019 р. є значно гіршою, ніж у 2015 р. – на момент прийняття Паризької угоди з питань клімату¹.

В своїй доповіді Генеральний Секретар ООН також навів наукові висновки, надані Міжурядовою групою ООН з питань зміни клімату, відповідно до яких першочерговим завданням на сьогодні є підтримати підвищення температури до 1,5 градусів за Цельсієм до кінця століття, досягти нульового рівня викидів вуглекислого газу до 2050 р. та скоротити викиди парникових газів на 45% до 2030 р. Щоб реалізувати зазначені пріоритети, необхідна міцна політична воля, тож міжнародна спільнота має об'єднати свої зусилля та вжити усіх необхідних заходів задля збереження нашої планети та виживання людства.

Отже питання екологічної безпеки залишається на порядку денному міжнародної спільноти і потребує спільних зусиль для її забезпечення усіх учасників міжнародних відносин.

Слід зазначити, що на сьогодні, екологічна безпека є, беззаперечно, одним з головних компонентів міжнародної безпеки. Це визнано міжнародною спільнотою у відповідних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН від 5 грудня 1986 р. і 7 грудня 1987 р. Крім того, саме в цих резолюціях екологічна безпека вперше стала спеціальним об'єктом правового регулювання на міжнародному рівні.

¹ Паризьку угоду підписано 12 грудня 2015 р. Її текст було погоджено на XXI конференції, присвяченій кліматичним змінам, яка проходила в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату від 9 травня 1992 р. Беручи до уваги, що зміна клімату, зумовлена діяльністю людини, є глобальною і водночас спільною проблемою людства, Сторони взяли на себе ряд зобов'язань, спрямованих на запобігання і протидію загрозам, які тягне за собою зміна клімату, а особливо що стосується пришвидшення темпів глобального потепління.

Беззаперечно, захист і поліпшення навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів тісно пов'язані з забезпеченням міжнародної безпеки у всіх її аспектах, припиненням гонки озброєнь і роззброюванням, у першу чергу ядерним. Правове регулювання в цій сфері поступово всіляко розширюється, воно складає важливий напрямок міжнародно-правового регулювання, яке розвивається як в складі міжнародного екологічного права, так і в межах права міжнародної безпеки [14, с. 9].

Міжнародний характер проблем екологічної безпеки зумовлює необхідність їх вирішення шляхом консолідації зусиль усіх держав, особливо враховуючи те, що вони перебувають у тісному взаємозв'язку, а також зважаючи на глобалізацію сучасного світу. Важливий крок на шляху досягнення вказаної цілі – це розробка міжнародно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки.

Першим міжнародним документом, в якому було закріплено термін «екологічна безпека», є Декларація про навколишнє середовище та розвиток, прийнята на Конференції ООН з навколишнього середовища й розвитку 14 червня 1992 р. в Ріо-де-Жанейро, і яка підтверджує та розвиває положення, що містяться в Декларації Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем навколишнього середовища людини, прийнятої в Стокгольмі 16 червня 1972 р. Документ містить в собі 27 принципів, яких держави мають дотримуватися під час використання ресурсів навколишнього середовища. Декларація визнає право людей на здорове та плідне життя в гармонії з природою (принцип 1); покладає на держави відповідальність за заподіяння шкоди навколишньому середовищу інших держав чи районів за межами дії національної юрисдикції (принцип 2); визначає, що захист навколишнього середовища має бути невід'ємною частиною процесу загального розвитку та не може бути відокремленим від нього (принцип 4); встановлює ряд обов'язків для держав, а саме: співпрацювати у дусі глобального партнерства задля збереження, захисту та відновлення здорового стану та цілісності екосистеми Землі (принцип 7), обмежити та ліквідувати нежиттєздатні моделі виробництва та споживання (принцип 8), розробляти національні закони, що стосуються відповідальності та компенсації жертвам забруднення та інших екологічних збитків (принцип 13), ефективно співпрацювати з метою стримування або запобігання перенесенню та переведенню в інші держави будь-яких видів діяльності та речовин, які завдають серйозної екологічної шкоди або вважаються шкідливими для здоров'я людини (принцип 14) тощо.

Враховуючи постійне зростання масштабів екологічних проблем, за досить незначний проміжок часу було прийнято низку міжнародно-правових ак-

тів, покликаних встановити вимоги щодо безпечного використання ресурсів навколишнього середовища, запровадити правові механізми контролю за їх експлуатацією та інструменти притягнення до відповідальності за недотримання відповідних положень.

З огляду на існування великої кількості міжнародних угод, що встановлюють правові засади забезпечення екологічної безпеки, сутність самого поняття «екологічна безпека», що розкривається в їх змісті, варто, на наш погляд, аналізувати спираючись на класифікацію таких домовленостей за рівнем відносин, що підлягають правовому регулюванню. Тож міжнародні угоди, які встановлюють механізми забезпечення екологічної безпеки, поділяються на акти щодо забезпечення глобальної екологічної безпеки, акти щодо гарантування регіональної екологічної безпеки та акти щодо запобігання транскордонного впливу діяльності, джерело якої знаходиться під юрисдикцією певної держави, на навколишнє середовище інших держав.

Такі проблеми, як зміна клімату (парниковий ефект і пов'язане з ним глобальне потепління), руйнування озонового шару, вичерпання природних ресурсів (у першу чергу, питної води, лісу) та біологічних ресурсів планети (зниження біорізноманіття, опустелювання тощо) мають глобальний характер. В їх успішному вирішенні зацікавлені всі держави і всі жителі планети Земля. Для попередження (призупинення, уповільнення) відповідних процесів світова спільнота вдається до розроблення й ухвалення спільних стратегій, здатних протидіяти поширенню небезпечних екологічних тенденцій або ж ліквідувати наслідки тих негативних процесів, які вже охопили нашу планету [13, ст. 99].

Серед міжнародних нормативних актів, які є частиною механізму забезпечення глобальної екологічної безпеки, варто виділити такі: Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 р., Віденська конвенція про охорону озонового шару від 22 березня 1985 р., та Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар від 19 вересня 1987 р.¹, Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 9 травня 1992 р., Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11 грудня 1997 р., Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 5 червня 1992 р., Картахенський протокол про біобезпеку до

Конвенції про біологічне різноманіття від 29 січня 2000 р., Нагойський протокол регулювання доступу до генетичних ресурсів та спільного використання на справедливій та рівній основі вигод від їх застосування до Конвенції про біологічне різноманіття, прийнятий 29 жовтня 2010 р., Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі від 22 травня 2001 р., Міжнародна угода з тропічної деревини, укладена в ході Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку від 27 січня 2006 р. тощо.

Разом з тим, важливою та невід'ємною частиною глобальної екологічної безпеки є екологічна безпека, що реалізується в межах певного регіону. Серед політико-правових інструментів, покликаних забезпечити екологічну безпеку на регіональному рівні варто назвати наступні міжнародні домовленості: Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 21 квітня 1992 р. та протоколи до неї, що є складовими самої Конвенції: Протокол про захист морського середовища Чорного моря від забруднення з наземних джерел від 21 квітня 1992 р., Протокол про співробітництво у боротьбі із забрудненням морського середовища Чорного моря нафтою та іншими шкідливими речовинами у надзвичайних ситуаціях від 21 квітня 1992 р., Протокол про захист морського середовища Чорного моря від забруднення, викликаних похованням від 21 квітня 1992 р., а також Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення, прийнятий 14 червня 2002 р., Конвенція про охорону Середземного моря від забруднення, прийнята 16 листопада 1976 р., Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р., Конвенція про захист морського середовища району Балтійського моря від 09 квітня 1992 р. (Гельсінська конвенція), Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат від 22 травня 2003 р. та протоколи до неї: Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної в м. Київ 22 травня 2003 р., прийнятий 19 червня 2008 р., Протокол про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, прийнятий 27 травня 2011 р. Як видно, системоутворюючими критеріями при цьому можуть виступати басейни рік, морів, океанів, гірські масиви, певні географічні регіони тощо.

Важливу роль в питанні забезпечення екологічної безпеки відіграють акти щодо запобігання транскордонного впливу діяльності, джерело якої знаходиться в межах району, що підпадає під юрисдикцію однієї держави, а згубний вплив проявляється на території іншої держави. Такий тип забруднення є свідченням екологічної взаємозалежності країн та зумовлює

¹ Оскільки Віденська конвенція про охорону озонового шару 1985 р. не містить юридично обов'язкових зобов'язань щодо скорочення викидів речовин, що виснажують чи знищують озоновий шар, такі обмеження щодо виробництва і викидів ряду озоноруйнівних речовин містяться в Монреальському протоколі про речовини, що руйнують озоновий шар 1987 р.

необхідність розвивати між ними співробітництво з питань забезпечення екологічної безпеки.

Серед міжнародних договорів цієї групи варто виділити наступні: Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою від 29 листопада 1969 р., Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден від 2 листопада 1973 р., Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 13 листопада 1979 р. та протоколи до неї: Протокол до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р., що стосується довгострокового фінансування Спільної програми спостереження й оцінки поширення забруднювачів повітря на великі відстані в Європі (ЕМЕП) від 28 вересня 1984 р., Протокол про скорочення викидів сірки або їх транскордонних потоків принаймні на 30 відсотків до Конвенції 1979 р. про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 8 липня 1985 р., Протокол про обмеження викидів окислів азоту або їх транскордонних потоків до Конвенції 1979 р. про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 1 листопада 1988 р., Протокол до Конвенції 1979 року про транскордонне забруднення повітря на великі відстані відносно подальшого скорочення викидів сірки від 14 червня 1994 р., Протокол про стійкі органічні забруднювачі до Конвенції 1979 року про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 24 червня 1998 р. Протокол про боротьбу з підкисленням, евтрофікацією та приземним озоном до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 року від 30 листопада 1999 р., Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням від 22 березня 1989 р., Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17 березня 1992 р. та ін.

Зважаючи на таку кількість міжнародних договорів, причому наведений перелік є далеко не повним, можемо констатувати, що за досить невеликий часовий відрізок¹ було прийнято значну кількість міжнародних нормативних актів, які встановлюють механізми правового забезпечення екологічної безпеки. Це свідчить про швидкі темпи розвитку правовідносин у сфері забезпечення екологічної безпеки. Однак, варто констатувати, що існуючі на сьогодні інструменти запобігання і протидії екологічним загрозам є неспіврозмірними із постійно зростаючим рівнем екологічної небезпеки.

При цьому про сутність самого поняття «екологічної безпеки», як правової категорії, в проаналізованих міжнародних нормативних актах не йдеться.

¹ Саме поняття «екологічна безпека» введено в науковий обіг починаючи з другої половини ХХ століття.

Тому, у результаті вивчення положень, закріплених у вказаних вище міжнародних актах, а також різних погляди науковців, можемо сформулювати наступне визначення екологічної безпеки. Екологічна безпека – це такий стан захищеності життєво важливих інтересів людини від дії загроз, викликаних постійно зростаючим антропогенним впливом на природу, який досягається шляхом комплексного застосування системи міжнародно-правових інструментів, за допомогою яких регламентується режим використання природних ресурсів, встановлюються особливості здійснення охорони певних категорій об'єктів природного середовища від згубного впливу людської діяльності, регулюється порядок здійснення міжнародного співробітництва з природу навколишнього середовища.

Аналіз міжнародних правових актів, що встановлюють механізми правового забезпечення екологічної безпеки та доктринальних джерел, дозволяє виділити основні ознаки екологічної безпеки, а саме:

1) екологічна безпека рівною мірою гарантує захист усіх учасників міжнародного спілкування;

2) під час вжиття заходів, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки, беруться до уваги закони природи, відповідно до яких формуються екологічні об'єкти;

3) екологічна безпека знаходить свій прояв в першу чергу в захисті природних екосистем, оскільки їх порушення може завдати суттєвої шкоди життю та здоров'ю людини;

4) екологічна безпека ґрунтується на зобов'язанні держав не завдавати транскордонного впливу, тобто будь-яких наслідків для навколишнього середовища, в тому числі здоров'я людей, флори, фауни, повітря, ґрунту, води тощо, у районі, який знаходиться під юрисдикцією однієї держави, зумовленого діяльністю, джерело якого розташоване в межах території, що підпадає під юрисдикцією іншої держави;

5) спрямованість екологічної безпеки на види діяльності та об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку, наприклад, на теплові станції, ядерні установки, переробка корисних копалин, хімічне виробництво, поводження з небезпечними відходами, проведення робіт із розчищення русла і днопоглиблення русла та дна річок та ін.;

6) еволюція поняття «екологічна безпека» знаходить свій прояв у зміщенні акцентів на міжнародне співробітництво, оскільки протидіяти сучасним викликам та загрозам навколишньому природному середовищу можливо тільки шляхом об'єднання зусиль і можливостей усієї міжнародної спільноти;

7) екологічна безпека є одним з головних компонентів міжнародної безпеки;

8) гарантування екологічної безпеки передбачає наявність дієвого правового механізму її забезпе-

чення як на національному, так і на міжнародному рівнях;

9) передбачає співпрацю у сфері охорони навколишнього природного середовища як держав, так і різного роду недержавних утворень;

10) забезпечується комплексною діяльністю міжнародних природоохоронних організацій. Якщо раніше заходи захисту навколишнього середовища були внутрішньою справою кожної держави, то з часом, беручи до уваги згубні наслідки споживацького ставлення людини до природи, а також двох світових війн та екологічних катастроф, міжнародна спільнота взяла на себе відповідальність за збереження планети і життя на ній. Серед головних природоохоронних організацій міжнародного рівня варто назвати ЮНЕСКО, ЮНЕП, ВООЗ, МСОП, ВМО та ін.;

11) досягнення необхідного рівня екологічної безпеки передбачає розробку дієвого механізму притягнення держав до міжнародно-правової відповідальності за порушення укладених за їх участю міжнародних домовленостей.

Багатовекторність екологічної безпеки у її міжнародно-правовому вимірі потребує значних фінансових та організаційних зусиль багатьох учасників міжнародних відносин на різних рівнях відносин з метою ефективного її забезпечення.

Висновки. Не дивлячись на те, що міжнародний механізм забезпечення екологічної безпеки постійно розвивається, слід усвідомлювати, що він, на жаль не є досконалим і не здатен повністю розв'язати екологічні проблеми сьогодення, а також відвернути екологічну катастрофу планетарного масштабу. Шляхом лише укладення міжнародних договорів неможливо забезпечити ефективний захист усіх елементів навколишнього природного середовища. Тому важливою є консолідація зусиль усіх учасників міжнародного спілкування у виробленні спільних підходів до вирішення означеної проблеми та активне використання як численних міжнародних договорів, так і актів м'якого права, кращих національних практик, а також залучення громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2019. № 16. Ст.70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
2. Романко С. М. Екологічна безпека довкілля та людини: поняття, критерії та окремі превентивні заходи забезпечення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 45. С. 75-84.
3. Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади / за ред. Ю.Ю. Туниці. Львів: РВВ НЛТУ України, 2011. 440 с.
4. Юридична енциклопедія / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. 1 том. Київ, 1998.
5. Омаров А. Е. Екологічна безпека як чинник національної безпеки держави. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2016. Вип. 2(5). С.132–141.
6. Заржицький О. С. Правові аспекти регіональної екологічної політики : монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. 160 с.
7. Махмуд А. А. Екологічна безпека як предмет політики міжнародного співробітництва: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2000. 24 с.
8. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. Київ: Знання-Прес, 2002. 332 с.
9. Малишко М. І. Екологічне право України: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Юрид. книга», 2001. 389 с.
10. Александров І. О., Половян О. В., Коновалов О. Ф., Логачова О. В., Тарасова М. Ю. Стратегія сталого розвитку регіону: монографія. Донецьк: Вид-во Ін-ту економ. промисловості, 2010. 204 с.
11. Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України: навчальний посібник. Харків: Право, 2009. 328 с.
12. Городок Я. В. Роль міжнародного права в забезпеченні екологічної безпеки. *Науково-практична Інтернет-конференція «Актуальна юриспруденція» (11 грудня, 2013)*. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=700%3A101213-16&catid=86%3A3-1213&Itemid=106&lang=ru.
13. Краснова Ю. А. Міжнародно-правове регулювання забезпечення екологічної безпеки. *Адміністративне право і процес*. 2016. №1(15). С. 96–105.
14. Шомпол О. А. Міжнародно-правові аспекти забезпечення екологічної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 96(2). С. 9–14.

REFERENCES

1. Pro Osnovni zasady (strategiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy vid 28.02.2019 r. № 2697-VIII. (2019). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 16, Art. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> [in Ukrainian].

2. Romanko, S.M. (2017). Ekolohichna bezpeka dovkillia ta liudyny: poniattia, kryterii ta okremi preventyvni zakhody zabezpechennia. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy – Actual problems of improving the current legislation of Ukraine, Issue 45, 75–84* [in Ukrainian].
3. Tunytsia, Yu.Yu. (Ed). (2011). Ekolohichna Konstytutsiia Zemli. Metodolohichni zasady. Lviv: RVV NLTU Ukrainy [in Ukrainian].
4. Shemshuchenko, Yu.S. (Ed.) (1998). Yurydychna entsyklopediia. Vol. 1. Kyiv [in Ukrainian].
5. Omarov, A. E. (2016). Ekolohichna bezpeka yak chynnyk natsionalnoi bezpeky derzhavy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy – Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine, Issue 2(5), 132–141* [in Ukrainian].
6. Zarzhytskyi, O.S. (2003). Pravovi aspekty rehionalnoi ekolohichnoi polityky. Dnipropetrovsk: Nauka i osvita [in Ukrainian].
7. Makhmud, A.A. (2000). Ekolohichna bezpeka yak predmet polityky mizhnarodnoho spivrobitnytstva. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Andreitsev, V.I. (2002). Pravo ekolohichnoi bezpeky. Kyiv: Znannia-Pres [in Ukrainian].
9. Malyshko, M.I. (2001). Ekolohichne pravo Ukrainy: navch. posib. Kyiv: Vydavnychi Dim «Yuryd. knyha» [in Ukrainian].
10. Aleksandrov, I.O., Polovian, O.V., Konovalov, O.F., Lohachova, O.V., Tarasova, M.Yu. (2010). Stratehiia staloho rozvytku rehionu. Donetsk: Vyd-vo In-tu ekonom. Promyslovosti [in Ukrainian].
11. Hetman, A.P., Shulha, M.V. Ekolohichne pravo Ukrainy. Kharkiv: Pravo, 2009 [in Ukrainian].
12. Horodok, Ya.V. (2013). Rol mizhnarodnoho prava v zabezpechenni ekolohichnoi bezpeky. Naukovo-praktychna Internet-konferentsiia «Aktualna yurysprudentsiia» (11 hrudnia, 2013) – *Scientific and practical Internet conference «Actual Jurisprudence»*. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=700%3A101213-16&catid=86%3A3-1213&Itemid=106&lang=ru [in Ukrainian].
13. Krasnova, Yu.A. (2016). Mizhnarodno-pravove rehuliuвання zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky. *Administrativne pravo i protses – Administrative law and process, 1(15), 96–105* [in Ukrainian].
14. Shompol, O.A. (2011). Mizhnarodno-pravovi aspekty zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Actual problems of international relations, 96(2), 9–14* [in Ukrainian].

ПОЛИЧ ВАЛЕРИЯ

аспирантка кафедри права Європейського Союзу
 Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ КАТЕГОРИЯ

В статье исследуются вопросы определения экологической безопасности как правовой категории. Устанавливается ее юридическая природа и связь с международной безопасностью. В частности, экологическая безопасность как правовая категория рассматривается с двух точек зрения, как определенное состояние защищенности личности от угроз, вызванных антропогенным воздействием на природные объекты, и как система правовых инструментов, посредством которых регламентируется режим использования природных ресурсов, устанавливается комплекс мер, направленных на их охрану, а также предупреждение и противодействие угрозам, оказывающим пагубное влияние на окружающую природную среду. Посредством анализа международно-правовых актов определяются современные подходы международного сообщества к обеспечению экологической безопасности.

Ключевые слова: экологическая безопасность, международная безопасность, международное сотрудничество в сфере охраны окружающей среды, международные договоры в сфере экологии.

POLYCH VALERIA

Postgraduate Student at the European Union Law Department of the
 Yaroslav Mudryi National Law University

ENVIRONMENTAL SECURITY AS AN INTERNATIONAL LEGAL CATEGORY

Problem setting. The problem of environmental security has gone beyond national borders and acquired a planetary character. If before the issue of ensuring the environmental security of countries was solely their internal affair, over time, state borders from an environmental point of view gradually lost their importance, became transparent.

Analysis of recent researches and publications. The study of theoretical or some practical aspects of the legal nature of environmental safety were engaged in domestic and foreign scientists, among which are the works of: A.P. Hetman, H.V. Anisimova, G.I. Balyuk, S.A. Bogolyubova, M.M. Brinchuk, I.I. Karakash, T.G. Kovalchuk, V.V. Kostytsky and others.

Target of research is to determine the essence and features of environmental safety as a legal category in terms of international law.

Article's main body. The article examines the definition of «environmental security» as a legal category. Its legal nature and its connection to international security are being established. In particular, environmental security as a legal category is considered from two points of view, as a certain state of protection of a person from threats caused by an anthropogenic impact on natural objects, and as a system of legal instruments regulating the use of natural resources for their protection, as well as prevention and counteraction to threats that have a detrimental effect on the environment. Through the analysis of international legal acts, modern approaches of the international community to ensuring environmental security are determined.

The international mechanism for environmental security is constantly evolving, it should be recognized that it is unfortunately not perfect and is not able to fully solve today's environmental problems, as well as to prevent an environmental catastrophe on a global scale. By concluding international agreements alone, it is impossible to ensure effective protection of all elements of the natural environment.

Conclusions and prospects for the development. Therefore, it is important to consolidate the efforts of all participants in international communication in developing common approaches to solving this problem and actively using numerous international treaties and soft law instruments, best national practices, and involving civil society.

Keywords: ecological security, international security, international cooperation on environmental protection, international agreements in the field of ecology.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Полич В. П. Екологічна безпека як міжнародно-правова категорія. *Право та інновації*. 2021. № 4 (36). С. 50–57.